

Отже, підсумовуючи усе вище зазначене, можна зробити висновок, що рівень культури міжособистісних стосунків вимагає цілісної моральної характеристики особистості вчителя. І якщо виявляється якась моральна вада, то цілком вірогідними стають і професійні недоліки, які неодмінно позначаються на якості і результатах роботи педагога. Необхідною умовою формування загальної моральної культури особистості і культури міжособистісних стосунків є вивчення етики, як науки, що сприяє цілісному сприйняттю дійсності, гуманному ставленню до учнів, спрямованості на інтереси і потреби дітей і, відповідно, перетворенню педагогічного процесу на особистісно орієнтований.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. М.: Наука, 2000.- 351с
2. Аристотель. Политика // Собрание сочинений: В 4т. – Т.4. //Пер. с древнегреч. / Общ. ред. А.И. Доватура. – М.: Мысль, 1983. – С.375 – 644.
3. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М., 2001. – С. 242-243.
4. Гегель Г. Философия права. // Пер с нем.:Ред. и сост. Д.А. Керимов и В. С. Нерсесянц / Авт. вступит. ст. и примеч. В.С. Нерсесянц. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.
5. Донцов А.И. Психология коллектива. Методологические проблемы исследования. М., 1984. - 208 с.
6. Какун А.В. Формирование культуры межличностных отношений в педагогическом коллективе школы: Автореф. дис. канд.пед. наук:13.00.01. АПН России. – М. 2009. – 35с.
7. Кремень В. Г. Розвиток педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський освітній простір / В. Г. Кремень // Освіта України. – 2004. – 19 жовтня. – С. 2.
8. Психологический словарь /Под ред. В.В. Давыдова и др. -М.: Педагогика, 1983. 447 с.
9. Сухомлинський В.О. Як любити дітей // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5т. – Т.5: Статті. – К.: «Радянська школа», 1977. – С. 292 – 308.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лавриненко Світлана Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії та політології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Людмила МАКСИМЕНКО (Київ, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ НЕВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОГО ДІАЛОГУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядається організація навчання майбутніх менеджерів невиробничої сфери професійно спрямованого англійського діалогу. Виокремлено дидактичні і методичні принципи зазначеного навчання. Визначено основні вимоги до вправ, проаналізовано етапи формування навичок і вмінь ведення професійно спрямованого діалогу.

Ключові слова: вимоги до вправ, етапи навчання, методичні прийоми, принципи навчання, професійно спрямований англійський діалог, система вправ.

В статье рассматривается организация обучения будущих менеджеров непроизводственной сферы профессионально-ориентированного диалога на английском языке. Выделены дидактические и методические принципы обучения иностранного языка в вышеупомянутом обучении. Определены основные требования к упражнениям, проанализированы этапы формирования навыков и умений ведения профессионально-ориентированного диалога.

Ключевые слова: требования к упражнениям, этапы обучения, методические приемы, принципы обучения, профессионально-ориентированный англоязычный диалог, система упражнений.

This article deals with the profession oriented English dialogue teaching management in training future managers of non-productive sphere. The didactic and methodological principles have been singled out. The main requirements to the exercises have been defined. The stages of forming skills in performing profession-oriented dialogue have been analyzed.

Key words: main requirements to the exercises, learning stages, methodological techniques, principles of training, profession oriented English dialogue, the system of exercises.

У період оновлення всіх сфер життєдіяльності суспільства та розширення міжнародних зв'язків рівень спеціальної підготовки майбутнього фахівця у сфері менеджменту визначається сформованістю його особистісних якостей і професійних умінь, серед яких особливе місце посідають професійна компетенція, а також сформовані навички і вміння ведення іншомовного діалогу. Формування та розвиток спеціальних умінь, пов'язаних із професійним іншомовним діалогічним спілкуванням можливе лише за умови створення науково обґрунтованої підсистеми вправ для навчання професійно спрямованого англійського діалогу (ПСАД).

Проблемою створення системи вправ для навчання професійно спрямованого іншомовного спілкування займалися С. С. Коломієць (1994), С. Е. Кіржнер (2009), Г. В. Кравчук (2010), Л. Г. Морська (2001), Н. Р. Петранговська (2004). Значний внесок у розробку системи вправ з навчання професійно спрямованого мовлення у сфері економіки і бізнесу зробили О. П. Биконя (2005), Н. Л. Драб (2003), З. М. Корнева (2006), Л. Я. Личко (2008), Л. Ф. Манякіна (1998), І. А. Федорова (2006). Проте цю статтю ми присвячуємо питанню розробки підсистеми вправ для навчання майбутніх менеджерів ПСАД. Отже, **мета** полягатиме у тому, щоб розглянути організацію згаданого раніше навчання. Для цього ми вважаємо за необхідне виконання таких **завдань**: 1) виокремити основні принципи навчання ПСАД; 2) визначити основні вимоги до вправ, які обумовлюють критерії вирішення типів і видів вправ; 3) виділити етапи формування навичок і вмінь ведення ПСАД у майбутніх менеджерів.

Вибір етапів і прийомів роботи, підбір вправ та укладання їх у систему не можуть бути вирішені без чіткого уявлення про принципи навчання, які є вихідними положеннями, що в своїй сукупності визначають вимоги до навчального процесу.

Слід зазначити, що підґрунтям для створення нашої підсистеми вправ стали загальнодидактичні принципи навчання іноземної мови (ІМ) – особистісно орієнтованої спрямованості, діяльнісного характеру, автономності, свідомості, наочності, науковості [3: 73].

Проаналізувавши низку робіт учених, які досліджували ефективні шляхи навчання професійно спрямованого мовлення і беручи їх до уваги, нами були виокремлені принципи, на основі яких ми вважаємо за необхідне здійснювати процес навчання майбутніх менеджерів ПСАД. Серед них особливого значення набуває принцип комунікативності, а також підпорядковані йому принципи міжпредметних зв'язків, проблемності, інтегрованого навчання різних видів мовленнєвої діяльності, домінуючої ролі вправ, функціональності, ситуативності, новизни, а також принцип колективної взаємодії [4; 6].

Спираючись на визначені принципи навчання професійно спрямованого діалогічного мовлення, розглянемо його організацію.

Розробляючи підсистему, ми врахували вимоги до вправ для навчання ділового спілкування: обов'язкова трьохкомпонентна структура (*завдання, виконання завдання та контроль виконання завдання*), вмотивованість завдання, новизна, переважне застосування умовно-комунікативних і комунікативних вправ, наявність навчально-комунікативної ситуації, доречне використання опор [5: 3-7]. Особливого значення набувають вимоги професійної спрямованості та орієнтованості на навчання ПСАД з використанням прийомів ділової риторики, серед яких уникання складних запитань, застосування дипломатичного впливу на співрозмовника, прийомів активного слухання, розуміння невербальної поведінки співрозмовників тощо.

Як уже було зазначено, кожна вправа незалежно від її класифікації складається із *завдання, виконання завдання та контролю виконання завдання*. Але деякі вправи містять факультативні фази – повідомлення певної інформації перед формулюванням завдання на підготовчому етапі, а також зразок виконання. Фаза повідомлення інформації пояснюється необхідністю надати студентам певні знання, якими вони не володіють, наприклад, про використання комунікативних стратегій та прийомів ділової риторики, а також про структуру усного діалогічного висловлювання, комунікативні наміри, характерні для типових ситуацій у ПСАД.

Принцип професійної комунікативної спрямованості передбачає, що *завдання до вправи* моделюють реальні ситуації усного професійного спілкування, відтворюють їхні найважливіші риси, динаміку соціально-статусних взаємостосунків суб'єктів спілкування, містять комунікативний намір [4: 74]. Все це привносить новизну і забезпечує вмотивованість завдання, наприклад: *You are a head of Sales Department. You are at the office now and in a bad mood today. You see that you've demotivated your subordinates by the way you've talked to them. Practice in pairs and correct the situations by rephrasing your words to make them more diplomatic.*

Для забезпечення професійної спрямованості вправ необхідно використовувати фахові автентичні аудіодіалоги (ФААД) – аналіз їхньої специфічної структури і притаманних кожному з них мовних і мовленнєвих явищ, що є особливою відмінною рисою пропонованої нами методики. Аналіз зразків мовлення, які є фрагментами реальних професійних ситуацій, набуває особливого значення в навчанні майбутніх менеджерів ще й тому, що розбір робочих ситуацій є одним із головних умінь, яким має володіти майбутній фахівець цього напрямку. Отже, така ретельна аналітична робота сприятиме формуванню професійної компетентності.

Саме професійне спрямування зумовлює головну вимогу до другого, *виконавчого компонента*, і потребує застосування таких методичних прийомів як евристична бесіда і «мозковий штурм».

Під евристичною бесідою ми розуміємо найбільш виразну форму проблемного методу навчання. Цей прийом полягає в тому, що виконання завдання відбувається у формі відповідей на низку запитань, які спрямовують думки і відповіді студентів у такий спосіб, щоб вони, використовуючи власний досвід, знання, а також факти, отримані, наприклад, з аудіодіалогу-зразка або повідомленої інформації, шляхом логічних міркувань могли самостійно дійти правильних висновків [1: 400]. Кожна бесіда сприяє самостійному мисленню студентів і забезпечує розвиток творчих здібностей та логічного мислення, що є надзвичайно важливим у їхній майбутній професійній діяльності. Студент сам доходить певних висновків, у такий спосіб нові знання засвоюються краще. До того ж він отримує задоволення від усвідомлення власної значущості. Такий прийом також дає змогу залучити до роботи всіх студентів групи.

«Мозковий штурм» є відомим психологічним прийомом для стимулювання творчості. Він був запроваджений А.Осборном у 1950 р. і відтоді з успіхом використовується в бізнесі для знаходження нових ідей [8]. Як методичний прийом «мозковий штурм» використовується в технології критичного мислення з метою активізації знань, які студенти вже мають на етапі підготовки до спілкування.

С.Кейв визначає креативність як здатність генерувати нові й корисні ідеї та вирішувати щоденні проблеми й труднощі [7]. Зважаючи на це, є можливим розглядати креативність як практичне вміння, здатне допомогти впоратись із комплексом проблем у житті, що стрімко змінюється. І хоча творчість не є одним із видів мовленнєвої діяльності, які знаходяться у центрі уваги мовної освіти, але її можна інтегрувати до процесу вивчення ІМ і використовувати як потужний мотиваційний стимул до участі в спілкуванні під час занять. Особливого значення використання такого прийому набуває у професійно спрямованому навчанні, адже він надзвичайно корисний для розвитку вмінь практично мислити, вирішувати проблеми, які виникатимуть у реальних професійних ситуаціях у майбутньому.

Окрім високої мотивації і практичного значення використання «мозкового штурму» допомагає студентам розвивати їхню навчальну автономію, оскільки до того, як висловити свої ідеї перед усією групою, вони самостійно працюють у малих групах. Така організація навчання надає можливість більше часу спілкуватись ІМ, працювати в парах, у малих групах та індивідуально. Робота в парах значно допомагає студентам, яким складно висловлювати свою думку перед аудиторією і, звичайно, надає кожному можливість висловитись, тренувати практичні вміння в діалогічному мовленні (ДМ): слухати один одного, погоджуватись / заперечувати, реагувати на випадки, коли їх переривають під час висловлення своєї думки. І нарешті, використання цього прийому допомагає студентам у спілкуванні глибше зрозуміти певні мовні явища.

Іншими вимогами до виконавчого компонента є обґрунтованість вибору рівня керування мовленнєвою діяльністю студентів: повного, часткового або мінімального. Ступінь керування визначається етапом навчання. На етапі формування навичок ПСАД вправи є повністю керованими, на етапах формування й розвитку вмінь ПСАД – частково керованими, а на етапі подальшого розвитку вмінь – мінімально керованими.

Вагомим є забезпечення студентів відповідними опорами – як спеціально створеними, так і природними. Оскільки навчання ПСАД ґрунтується на використанні аудіодіалогів-зразків, то опори спочатку слугують вагомою допомогою для зняття труднощів у розумінні. Але навіть на етапі вдосконалення вмінь ПСАД ми широко застосовуємо ілюстративні та графічні опори, фото, малюнки та опори, створені самими студентами.

Для ефективного виконання завдання важливим є спосіб організації вправ. Тут виявляється можливою реалізація принципу колективної взаємодії. Вправи у формуванні навичок і вмінь ДМ виконують у парах, у малих групах із подальшою демонстрацією результатів перед академічною групою. Не менш дієвою є фронтальна та інтерактивна робота з фонограмою.

До системи включено вправи з рольовим і нерольовим ігровим компонентом. Кількість вправ без рольового компонента є незначною, що обумовлено колом визначених нами комунікативних ситуацій.

Під час навчання ПСАД, зазвичай, застосовується безпосередній контроль з боку викладача, який здійснюється при фронтальному, парному послідовному, індивідуальному послідовному режимах роботи. Крім того, при парному одночасному і одночасному в малих групах режимах

роботи зазвичай застосовується вибірковий контроль з боку викладача. Взаємоконтроль використовується при всіх згаданих вище режимах роботи. Самоконтроль здійснюється, головним чином, при індивідуальному одночасному режимі роботи.

Найефективнішим шляхом виправлення помилок не лише у монологічному мовленні, але й у усному ДМ є самостійна корекція студентом власної помилки. Також ефективним є виправлення помилок студентами групи. Контроль з боку викладача варто застосовувати лише тоді, коли ні сам студент, ні жоден із присутніх студентів не в змозі виправити помилку. Водночас, невербальні підказки з боку викладача (наприклад, за допомогою жестів, міміки тощо) є ефективним засобом, який не тільки не порушує динаміку висловлювання і не заважає мовцю висловлювати свою думку, але й змушує інших студентів звернути увагу на зроблену мовцем помилку. Взаємоконтроль і самоконтроль можна реалізовувати, наприклад, у такий спосіб: створені діалоги записуються на диктофон, і цей запис аналізується студентами самостійно в позааудиторний час. При цьому можна перевіряти як свій діалог (самоконтроль), так і діалоги інших студентів (взаємоконтроль). Ще один варіант взаємоконтролю – студенти занотують найбільш вдалі й цікаві ідеї, використані під час «мозкового штурму», які потім також розглядаються та аналізуються.

Вправи для навчання ПСАД ми розробили відповідно до загальноприйнятих критеріїв:

- 1) вмотивованість – усі вправи є вмотивованими;
- 2) спрямованістю навчальної дії на одержання або надання інформації – рецептивні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні, продуктивні;
- 3) ступінь комунікативності – комунікативні, умовно-комунікативні, некомунікативні;
- 4) ступінь керування мовленнєвою діяльністю студентів – вправи з повним, частковим і мінімальним керуванням;
- 5) наявність опор – вправи із спеціально створеними і природними опорами, які поступово зменшуються та усуваються;
- 6) наявність рольового компонента – вправи без ігрового компонента, з рольовим ігровим компонентом, з нерольовим ігровим компонентом;
- 7) спосіб організації роботи – фронтальні, індивідуальні послідовні та одночасні, парні послідовні та одночасні, одночасні в малих групах, одночасні інтерактивні з фонограмою;
- 8) характер виконання – переважно усні, а також усно-письмові [3].

Крім цього, вважаємо важливими такі критерії:

- 9) професійна спрямованість – всі вправи є професійно орієнтованими, оскільки ґрунтуються на професійно значущому мовному й мовленнєвому матеріалі; спрямовані на розвиток професійно важливих здібностей, зокрема творчого мислення у вирішенні проблем;
- 10) детермінованість змістом ФААД – детерміновані й недетерміновані;
- 11) спрямованість на навчання ПСАД з використанням прийомів ділової риторики – вправи спрямовані і неспрямовані на таке навчання.

Ураховуючи той факт, що оволодіння навичками і вміннями ДМ передбачає залучення інших видів мовленнєвої діяльності, передусім аудіювання, ми дійшли висновку, що ефективне навчання ПСАД можливо за умови використання ФААД, які є не тільки зразком професійного мовлення, а й засобом для навчання [2: 102].

У методиці викладання ІМ розрізняють два підходи до навчання ДМ. Перший підхід відбувається в чотири етапи: навчання реплікування, оволодіння ДС, оволодіння мінідіалогом та оволодіння діалогами різних функціональних типів [3: 201]. Другий підхід спрямований на оволодіння цілісними «актами» спілкування – багаторазове відтворення (читання, прослуховування, вивчення напам'ять) готового зразка діалогу, який є еталоном для побудови подібних текстів з наступним варіюванням лексичного наповнення зразка, відпрацюванням елементів і самостійним продукуванням аналогічних висловлювань. Навчання ДМ з використанням базового діалогу є методично обґрунтованим, оскільки він є орієнтиром для усвідомлення студентами іншомовних засобів і способів актуалізації ДМ. Його слухове сприйняття в опорі на друкований текст сприяє створенню коректних слухових образів, а одночасність сприйняття за двома каналами полегшує цей процес. Робота з аудіотекстом передбачає три етапи: 1) зняття мовних труднощів, прогнозування змісту; 2) власне аудіювання тексту; 3) контроль розуміння, обговорення змісту [3: 182].

Таким чином, стає можливим зробити висновок, що організація навчання ПСАД майбутніх менеджерів має відбуватися з урахуванням основних загальнодидактичних та методичних

принципів, ґрунтуватися на особливостях груп, типів і видів вправ, що надає можливість реалізувати відповідне навчання в чотири етапи: підготовчий, рецептивно-репродуктивний, рецептивно-продуктивний і продуктивний, а також відповідатиме послідовності формування та розвитку мовленнєвих навичок і вмінь. Перспектива подальших розвідок у даному напрямі полягає у відборі навчального матеріалу, розробці типів і видів вправ для кожного етапу навчання з урахуванням сучасних вимог до них, що сприятиме підвищенню рівня ефективності навчання майбутніх менеджерів ПСАД.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э. Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – СПб. : Златоуст, 1999. – 472.
2. Максименко Л.О. Навчання професійно спрямованого англомовного діалогу майбутніх менеджерів невиноробничої сфери : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Максименко Людмила Олександрівна. – К., 2011. – 285 с.
3. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій: [навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. Рівня «магістр»] / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за ред. С.Ю. Ніколаєвої – К. : Ленвіт, 2011. – 344 с.
4. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
5. Склярченко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь / Н. К. Склярченко // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3–7.
6. Тарнопольский О.Б. Методика обучения английскому языку для делового общения: учебн. пособ. / О.Б.Тарнопольский, С.П.Кожушко. – Киев: Ленвіт, 2004. – 190 с.
7. Cave C. Definitions of creativity. [Електронний ресурс] / C. Cave (1999). Retrieved April 2, 2009, from <http://www.members.optusnet.com.au/~charles57/Creative/Basics/definitions.htm>
8. Hall Houston. Enhancing English Learning through Brainstorming. [Електронний ресурс] / Н. Houston : <http://www.google.com.ua/url?..>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Максименко Людмила Олександрівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри англійської мови і перекладу факультету сходознавства Київського національного лінгвістичного університету.

Ліна СМІРНОВА (Кіровоград, Україна)

РОЗВИТОК КОНСТРУКТИВІЗМУ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ БОЛГАРІЇ

В статті проаналізовано стан розвитку ідей конструктивізму в сучасній педагогічній думці Болгарії. Визначено основні конструктивістські принципи, якими керуються болгарські педагоги в навчальному процесі вищої школи. У контексті конструктивістської теорії зроблено акцент на найбільш поширених методах навчання у вищих навчальних закладах Болгарії.

Ключові слова: ідея конструктивізму, болгарська вища школа, саморозвиток, співпраця, інтерактивний підхід.

In the article the development of ideas of constructiveness in modern pedagogy in Bulgaria is analysed. The main principles of constructiveness typical of Bulgarian higher education are determined. While speaking about the theory of constructiveness the accent is made on the most appropriate methods used in Bulgarian higher school.

Keywords: the idea of constructiveness, Bulgarian higher school, self-development, cooperation, interactive approach.

Актуальність. Сучасний вимір в освіті болгарськими педагогами розглядається як загальне освітнє поле, характерними ознаками якого виступає сукупність спільних ціннісних орієнтацій, співпраці, конкурентоспроможності, інваріантної частини змісту професійної освіти та сучасних передових технологій. Спільним пріоритетом як загальнопедагогічної, так і професійної освіти визнано створення умов для формування представника нової формації, який є вільною, прогресивною особистістю й здатний спрямовувати свої зусилля відповідно до суспільних, культурних і соціальних пріоритетів [4].

Прогресивні педагоги-науковці Болгарії сходяться на характеристиці стану суспільства, культури та освіти як стану дестабілізації, який охоплює усі без винятку частини соціального організму. Це свідчить про складний та суперечливий процес «переключення парадигми», визрівання нової системи культурно-ціннісних орієнтацій, конструктивістської.

Аналіз досліджень та публікацій свідчить, що сучасні ідеї конструктивізму в педагогічній думці Болгарії, також як і в вітчизняній педагогічній думці, базуються на працях таких видатних